

БОШЛАНҒИЧ СИНФЛАРДА ЎҚИТИШ ЖАРАЁНИДА МАҚОЛЛАР ВА ТОПИШМОҚЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ АҲАМИЯТИ

Турғунова Хуршида Тўлқиновна

Узун туман 18-умумий ўрта таълим мактабнинг бошланғич синф ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада ўқувчиларда мантиқий фикрлашни ривожлантиришда фанларни ўзлаштиришда қўшимча адабиётлар ва мақол, ҳикматли сўзлардан фойдаланишнинг методик имкониятлари баён қилинган. Ўқувчиларнинг мантиқий фикрлашни ривожлантириш бошланғич таълим мактабларининг долзарб ва асосий вазифаларидан биридир. Шахснинг ўз имкониятларини, ўзлигини намоён қила олиш, қобилиятларини юзага чиқара олиши, эркинликка интилиши - инсон ҳаётининг турли даврларида лозим бўлиши мумкин бўлган жараён бўлиб бошланғич синф даврида ўқувчиларнинг мантиқий фикрлашни ривожлантиришда асосий омил деб ҳисоблаймиз. Калит сўзлар: мақоллар, топишмоқ, эртақлар, фикрлаш, мантиқий фикрлаш, ижодий фикрлаш, фикр, ақл.

Бугунги куннинг таълим тизимида бўлаётган ўзгаришлар ва ислохотлар ўқитувчидан таълим жараёнида турлича метод ва қўшимча адабиётлардан фойдаланиши яхши самара беради. Бугунги кун ўқувчини ўзи таълимнинг бир томонлама маълум қолиб асосида олиб бориши яхши қабул қилмаётганлиги ва зерикарли бўлиб ёш болаларни таълим, мактабга бўлган қизиқишларини сўниб боришига олиб келади.

Шуни учун ҳозирги замонавий ахборот ривожланган вақтда, техника воситалари, интернет тармоғи ва турли дидактик воситалардан фойдаланиш лозим бўлган бир вақтда мамлакатимизнинг барча мактабларида етарлича эмаслиги айтилиши ҳақиқат. Шунинг учун мен ўз тажрибамдан келиб чиққан ҳолда бошланғич синфларнинг фанлар кесимида турли йўл билан топишмоқ ва мақоллардан, эртақ ва қисслардан ўз мавридига қўллаб келиш катта аҳамиятга эга. Мен ушбу тажрибани ўз дарс жараёнида эътибор бериб амалда қўллаб келмоқдаман. Эътибор берадиган бўлсак қўшимча адабиёт ва турли дидактик воситаларидан фойдаланиш ўқувчи ёшига хос тарзда интихоб қилишга алоҳида эътибор бериш лозим.

Мамлакатимизда бошланғич синфларда фанларни ўқитишда алоҳида эътибор қаратиб келаётганлиги, ўзлаштириш ва уларнинг натижаларини кузатиб бориш ўқувчиларни айтилиши ёшлиқ пайтида катта ахборот олишига

имконият яратилади. Зеро бошланғич синф ўқувчилари энг асосийсиси ахборот қабул қилиш даври ва ўқишга қизиқиб бориш жараёни деб эътибор берадиган бўлсак, уларни қўшимча қизиқарли адабиёт ва топшириқларга жалб қилиш тажрибасини қўллаш мумкин.

Масалан математика дарсларида сонлар ва математик амалларни бажариш жараёнида боланинг психологик ҳолатини ва фикрлашга ундаш мақсадида орада таркибид сон бир дона топишмоқ ёки мақол айтиш, уни таҳлил қилиш боланинг келажак ҳаётида ушанинг мавридин қисқа вақтда тушунтириш ҳаётини кўникмаларга олиб келади.

Бир синглим бор чиройли,
Кўйлагин ҳеч ечмайди.
Овқат берсам емайди,
Ҳатто сув ҳам ичмайди.

(қўғирчоқ)

Икки дўст тизимдан,
Қолишмайди ўзимдан.

(этик, маҳси)

Шу оддийгина топишмоқ асосида болага бирданига болалик оламига саёҳат, оила ва ака укага нисбатан меҳр муҳаббат, ўйлашга чорлайди.

Агар шу каби бир дона мақол таҳлил қилсак ушбу мақол келажак ҳаётида унинг мия захирасига бир умрлик сақланиб қолади. Шу билан кейинги дарсларда болалар ўзлари шу каби топишмоқ ва мақоллар айтишга қизиқади ва ёдлаб келади. Ҳатто ёш балалар ота-онасидан сўраб ёдлаш ва турли хонадонларига мавжуд китоблардан фойдаланишни ўрганадилар.

Санамай “саккиз” дема.

Пашшадан фил ясама.

Шу каби мақоллар Саводхонлик дарсларида ҳам ишлатиш мумкин. Масалан эртақлар, яхшилик ва ёмонлик каби мавзуларга оид мавзулар жараёнида турли хил мавзулардаги мақоллардан фойдаланиш мумкин.

Яхшидан боғ қолар, ёмондан доғ қолар.

Ёшдан хато, каттадан узр.

Вақтинг кетди нақдинг кетди

Шу сабабли бошланғич синфларда ишлашда фанларни ўқитишда кўзда тутилдиган умумий мавзуларни ҳисобга олиш ва бу мавзуларни ҳал этишда бошланғич таълимнинг аҳамияти катта. Умумий ўрта таълим мактаб бошланғич синфларда давлат таълим стандарти дастурига тааллуқли кўпгина

масалалар бошланғич синфлардаёқ шу даражада мустаҳкам ўзлаштирилиши керак, бунда улар ўқувчилар онгида бутун умр сақланиб қолади. Шунини ҳисобга олиб таълим жараёнида турли топишмоқ ва мақоллар, эртақлар ва ривоятлардан фойдаланиш ва бошқа масалалар эса ўқитишнинг дастлабки босқичида кейинги синфларда муфассал қараб чиқишга тайёргарлик кўриш мақсадидагина киритилади ёки бирор малака ва кўникмаларни шакллантириш жараёнида фикрлаш қобилияти даражасини ошириш имкониятига эга бўлиш учун киритилади. Мактабнинг бошланғич синфларида болалар барча фанлар ва мавзулар соҳасида қўллаш дастурда назарда тутилган билимлар, ўқувчилар ва кўникмаларнинг маълум ҳажмини онгли равишда ва мустаҳкам эгаллаб олишлари ҳақида гап борганда юқорида айтиб ўтилган мулоҳазаларни ҳисобга олиш керак.

Бошланғич синф ўқувчиларининг мантиқий фикрлашини ривожлантириш ва юқорида таъкидлаган усулни кўпроқ синфдан ташқарида белгиланган мавзулар, тўғарак иши соатлари, танловлар ва шу асосда турли тадбирлар ташкил этиш жараёнида ҳам қўллаш мумкин. Масалан сеҳрли квадратлар ва нақшлар тузиш, турли ўйинлар асосида ўқувчиларни қизиқишини ошириш мумкин. Мантиқий фикрлашни ривожлантирувчи топшириқлар учун масалан ўзбек халқ мақолларини ўрганиш, эртақларни билиш мақсадида мулфтифилмларни кўриш ва шу асосда саволлар орқали синовдан ўтказиш, бошланғич таълимда шеърий ёндошувдан фойдаланиш, математик бошқотирмалар, топишмоқлар каби турли йўллاردан самарали фойдаланишимиз мумкин.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Топишмоқлар, 1981
2. Ўзбек халқ мақоллари.
3. Калонтаров Я.И “Уч халқнинг ҳикматлари”